

UDC (УДК) 476.1:332.1 (477)
JEL Classification: H56, R 50

Пушак Ярослав Ярославович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: yaro_push@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0003-1369-8770

Максимчук Максим Віталійович,
доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
Державної установи «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»
(Львів, Україна)
e-mail: regionmak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5177-539X

БЕЗПЕКОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОТИДІЇ ЕКСКЛЮЗІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СУБРЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Анотація. Досліджено процеси децентралізації на субрегіональному рівні, які супроводжуються негативними явищами, що становлять загрозу для національної безпеки держави загалом, унаслідок формування ексклюзії регулювання. Обґрунтовано науково-економічні засади та сформовано практичні рекомендації з визначення безпекових детермінант протидії ексклюзії регулювання процесів децентралізації, які досліджувалися на субрегіональному рівні. Окреслено теоретичні основи вивчення проявів ексклюзивності у процесах регулювання соціально-економічного розвитку, проаналізовано прояви ексклюзії регулювання процесів децентралізації, що становлять загрози безпековій сфері держави та її регіонів, визначено принципи та безпекові детермінанти подолання ексклюзивності регулювання.

Ключові поняття: безпекові детермінанти, ексклюзія регулювання, процеси децентралізації, субрегіональний рівень, інклюзивний розвиток.

Pushak Yaroslav,
Doctor of Economic, Professor,
Professor of the Department of Social Behavioral,
Humanities and Economic Security,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: yaro_push@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0003-1369-8770

Maksymchuk Maksym,
Doctor of Economic, Senior Researcher,
Leading Researcher of the Department of Regional Economic Policy,
State Institution «Institute of Regional Research
Named After M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine»
(Lviv, Ukraine)
e-mail: regionmak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5177-539X

SECURITY DETERMINANTS OF COUNTERACTION OF EXCLUSION OF DECENTRALIZATION PROCESSES REGULATION AT THE SUBREGIONAL LEVEL

Abstract. The processes of decentralization at the subregional level, accompanied by negative phenomena that pose a threat to the national security of the state as a whole, due to the formation of exclusion regulation,

were investigated. The purpose of the article is to substantiate scientific and economic foundations and formulate practical recommendations for defining the security determinants to counteract the exclusion regulation of decentralization processes, which were studied at the subregional level. The main results of the conducted research stated in the article are: stating the theoretical foundations for studying the manifestations of exclusiveness in the processes of regulating socio-economic development; analysing the manifestations of the exclusion regulation of decentralization processes which constitute threats to the state and regional security; determining the principles and security determinants of overcoming the exclusion regulation. It is noted that the exclusivity of regulation of socio-economic development is one of the manifestations of the functioning of the so-called «system with restricted access». The specificity of the functioning of the system with restricted access is the regulation of economic relations between economic subjects on the basis of «administrative bidding», which is a manifestation of the influence on these processes of political extractive institutions, which in their totality function as an institution of the administrative market. The exclusion regulation of decentralization processes should be understood as a system of factors that separate a critical mass of citizens from this process, limit their access to regulatory institutions, which makes it impossible to influence political and managerial decisions on the allocation of economic and other resources important for the formation of effective local self-government and support an adequate standard of living of community dwellers. The conclusions are formulated, in particular, concerning the fact that in the process of decentralization of power there is a complex of problems in the regulation of the development of territorial communities, caused by the exclusion of this process. The components of the security concept of the choice of tools to counteract the exclusiveness of the regulation of power decentralization in Ukraine are offered.

Key concepts: security determinants, exclusion regulation, decentralization processes, subregional level, inclusive development.

DOI 10.32518/2617-4162-2021-4-123-131

Вступ

У контексті трансформаційних процесів, які зумовлені потребою нарощування соціально-економічного та безпекового потенціалу держави, протягом останніх років в Україні інтенсивно реалізується реформа децентралізації влади. Значна кількість владних повноважень, підкріплених бюджетно-фінансовими ресурсами, передана на місця, сформована мережа територіальних громад та затверджені межі нових районів на субрегіональному рівні, однак ці процеси супроводжуються і такими негативними явищами, як закритість органів місцевого самоврядування, недостатня довіра до них з боку населення новостворених громад, низький рівень активності громадянського суспільства на місцях. Це спричиняє перешкоди для формування спроможних територіальних громад, може стимулювати процеси територіальної автаркії та навіть відцентрові тенденції на локальному та регіональному рівнях, що становитиме загрозу для національної безпеки держави загалом. Наукове пояснення цих негативних проявів може відбуватися на засадах використання поняття «ексклюзія регулювання», що передбачає вирішення низки наукових завдань, зокрема, визначення цього поняття, аналіз проявів ексклюзії регулювання процесів децентралізації на субрегіональному рівні, визначення та обґрунтування напрямів подолання ексклюзивного розвитку, які формуються шляхом введення безпекових детермінант протидії ексклюзії як ключових чинників нівелювання

її проявів і наслідків таких проявів. З огляду на викладене тема статті є актуальною, адже в ній буде наведено результати дослідження сучасних науко-економічних та важливих з безпекового погляду практичних завдань.

Загальні проблеми національної та економічної безпеки на різних рівнях управління досліджували М. Ю. Барна [1], З. Б. Живко [2], М. А. Калицька [1], М. І. Копитко [2], О. І. Корчинський [1], М. Ф. Криштанович [3], Я. С. Піцур [4], І. О. Ревак [2], Б. Б. Семак [1], М. І. Флейчук, В. І. Франчук [3] та ін., поняття ексклюзії соціально-економічного розвитку формувалося на основі теоретичних розробок Д. Норта, Дж. Волліса, Б. Вайнгеста [5], Е. де Сото [6], проблематику інклюзивного розвитку економіки досліджували українські вчені М. Д. Балджи [7], І. М. Бобух, О. А. Герасимова [8], В. А. Карпов, Т. С. Корольова [7] та ін., проблеми регулювання децентралізації на регіональному рівні в Україні досліджували А. Ф. Ткачук [9, 10], Г. В. Возняк [11], Я. А. Жаліло [13], П. В. Жук, В. С. Кравців, М. І. Мельник [11], В. В. Романова [13], І. З. Сторонянська [11], О. В. Шевченко [13], С. Л. Шульц [11] та ін. Однак не вирішеними аспектами загальної проблеми безпеки процесів децентралізації влади залишаються питання виділення та обґрунтування безпекових детермінант на субрегіональному рівні, зокрема в сфері протидії ексклюзії регулювання цих процесів.

Метою статті є обґрунтування науково-економічних засад та формулювання практичних рекомендацій з визначення безпекових

детермінант протидії ексклюзії регулювання процесів децентралізації, які досліджувалися на субрегіональному рівні.

1. Теоретичні основи дослідження проявів ексклюзивності у процесах регулювання соціально-економічного розвитку

Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку формується внаслідок дії «системи з обмеженим доступом». Прояви явища обмеженого доступу досліджували Д. Норт, Д. Уоліс та Б. Вейнгайт і сформулювали на основі цього нову концепцію інтерпретації історії. Дослідники виокремили три типи соціальної будови, або шляхи соціальної організації, а саме: примітивний соціальний устрій, систему обмеженого доступу та систему відкритого доступу [5, с. 15].

Унаслідок дії системи обмеженого доступу формується домінуюча коаліція, яка використовує пільгові схеми отримання надприбутків, а потім спрямовує ці надприбутки на підтримання функціонування системи обмеженого доступу шляхом створення перешкод для інших груп у сфері доступу до різних ресурсів, насамперед організаційних. Це спричиняє ексклюзію (обмеженість участі) для різних груп населення у процесах соціально-економічного розвитку та фактично блокує їх вплив на процеси управління. Соціальний порядок з обмеженим доступом побудований так, що формує передумови для отримання домінуючої коаліції політичної та економічної ренти, яку вона (коаліція) використовує для підтримки *status quo* і вводить систему обмеженого доступу у тренд стабільності. У соціальному ж порядку з відкритим доступом – навпаки, структура системи підтримується не на основі ренти, а на основі конкуренції, причому конкуренції компетентності і фаховості, а не конкуренції статусів чи лояльностей. Це стосується найперше формування та функціонування організаційних структур економічного та політичного профілю. Ці структури, які в умовах системи відкритого доступу формувати легко, конструктивно конкурують між собою, слугуючи джерелом розвитку суспільства. Словом, можемо сказати, що відбувається процес залучення організаційних структур та окремих індивідів – суб'єктів економічної діяльності – до процесів регулювання розвитку. Такий тип розвитку отримав назву інклюзивного, тобто розвитку на засадах включеності (залученості). Система з обмеженого доступу формує бар'єри та перешкоди для доступу до організаційних ресурсів політичного й економічного спрямування, зберігаючи монополізм і способи отримання надприбутків.

Згідно з концептуальними положеннями, запропонованими Дугласом Нортом, економічний розвиток не має поступального тренду. Адже система з обмеженим доступом не обов'язково має перетворитися на систему із відкритим доступом. У сучасному світі це проявляється у тому, що чинники обмежень дуже часто мають неформальний характер [5, с. 53–55]. Побудовані на цих засадах політичні інститути є лише прикриттям для функціонування системи обмеженого доступу, адже підтримують механізми її відтворення. На засадах концептуальних положень Д. Норта можемо пояснити перешкоди для вдосконалення адміністрування на місцевому рівні, адже управлінські еліти мають зв'язки на вищих щаблях управління і ефективні місцеві інституції їм просто не потрібні. І недосконалість та дисфункційність місцевих інституцій створює дієвий комплекс перешкод для доступу мешканців громад до формування економічних та самоврядних організацій.

Зміна організаційних форм обмеженого та відкритого доступу відбувається через контроль правлячої еліти над «дозвільною системою» з формування організаційних структур, який створює значну кількість адміністративних перешкод для доступу населення до ресурсів економічного розвитку [5, с. 42–47].

Регулювання відносин між акторами економічної і політичної діяльності у системі з обмеженим доступом відбувається на основі «адміністративних торгів», які є інструментом функціонування «адміністративного ринку». Фактично, адміністративний ринок за своєю сутністю є політичним ринком. У західній економічній науці він досліджується на засадах т.зв «економічного імперіалізму», коли політичні й інші процеси у суспільстві досліджуються за використанням інструментарію і базових понять економічної науки, зокрема такого її відгалуження, як інституціоналізм. Політичні ринки зокрема досліджували західні вчені Д. Б'юкенен, Г. Таллок, К. Ероу, М. Олсон та інші, а також вчені колишнього СРСР В. А. Найшуль, С. Г. Кордонський, коли вивчали ринки розподілу соціальних статусів у командно-адміністративній системі.

За обсягом адміністративний ринок є значно ширшим від сфери управління, тому що він охоплює й інші сфери суспільних відносин, окрім господарської та політичної. Цей ринок формує статусні й ієрархічні відносини у суспільстві, забезпечує просування людини по соціальній драбині. В умовах командно-адміністративної системи він забезпечував і рух факторів виробництва, коли ринку в класичному розумінні ще не було.

Відсутність в Україні дієвого інституту адміністрування, через ураження проявами

ексклюзивності, призводить до того, що трансформаційні процеси, зокрема адміністративна реформа та реформа децентралізації, зіштовхуються зі значними труднощами. Проявами такої ексклюзивності, які виділяють експерти, є: формування специфічних груп населення та еліт, що мають специфічні характеристики, набуття яких пов'язане з «правилами» та «поняттями» обмеженого доступу; виключення критичної маси населення з господарських процесів, зумовлене їх матеріальним становищем; порушення принципів соціальної справедливості, що спричиняє диспропорційність доходів населення у регіонах та громадах і його розшарування за економічними критеріями й освітнім рівнем; недотримання законів, домінування неформальних норм і правил, спричинене зокрема й втратою вразливих груп населення зв'язку із важливими соціальними інститутами; надмірний рівень тінізації економіки та корупції [6, с. 21].

Якщо розглядати прояви ексклюзивності регіонального та місцевого розвитку в історичному контексті, то можна зробити висновок, що вони існували майже завжди і всюди, обмежували рівноправний доступ громадян до суспільних благ, спричиняли диференціацію громад і окремих громадян у політичній, економічній та інших сферах суспільства. З одного боку, це було джерелом розвитку, адже без диференціації та структурування він неможливий, з іншого – формувало комплекс проблем соціального, політичного, економічного та культурного характеру. Ексклюзивність почала посилено проявлятися ще у перших державних утвореннях. Сучасний етап розвитку характеризується тим, що в країнах є різниця між тими критеріями, за якими громадяни є виключеними з процесів, що зумовлюють прийняття тих чи інших управлінських рішень у державі, регіонах і громадах.

Українські експерти вирізняють низку ознак проявів ексклюзивності та економічної ексклюзивності на рівні регіонів і громад, зокрема:

- домінування неформальних інститутів та правил, що створює дисбаланс між формальними і неформальними складовими інституційної системи на різних ієрархічних рівнях, є невідповідним до потреб часу та рамковим вимогам ЄС до країн-претендентів у сфері регулювання регіонального та місцевого розвитку;

- часті та хаотичні політичні зміни у структурі управління державою та регіонами, що спричиняють нестійкість інституційної складової їх економічних систем;

- інституційна неспроможність органів державної влади у регіонах та органів місцевого самоврядування, яким не вистачає реаль-

ного впливу на процеси соціального й економічного розвитку;

- невідповідність кадрового потенціалу органів управління на місцях потребам часу, коли фактично відбувається тектонічна трансформація системи управління державою на базовому рівні територіальних громад [8].

Під ексклюзивією регулювання процесів децентралізації потрібно розуміти систему факторів, що відділяють критичну масу громадян від цього процесу, обмежують їхній доступ до інститутів регулювання, що блокує вплив на прийняття важливих для громад рішень, які б відповідали інтересам їх членів у сфері розподілу організаційних ресурсів, необхідних для формування ефективного місцевого самоврядування та підтримки належного рівня життя мешканців громад [12, с. 47]. Така ситуація потребує змін на основі обґрунтування та реалізації напрямів подолання ексклюзивності регулювання цих процесів, основою формування яких є безпекові детермінанти.

2. Аналіз проявів ексклюзивності регулювання процесів децентралізації, що становлять загрози безпековій сфері держави та регіонів

Можна констатувати, що в Україні сформовано базову загальну інституційно-правову модель діяльності органів місцевого самоврядування. Проте недостатньо гарантованими і надалі є права та свободи територіальних громад і їх мешканців, що є чинником формування ексклюзивності регулювання, адже такий стан речей не дозволяє ефективно протидіяти різним правопорушенням вітчизняного законодавства місцевими чиновниками, а також негативних проявів надмірної централізації державної влади, актори якої завжди намагаються розширити свою присутність на місцевому рівні. Отже, потрібно формувати нові та вдосконалювати діючі інститути протидії зловживанню владою, зокрема на місцевому рівні. Функції контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування може здійснювати префект та префектура. Ці інститути довели свою ефективність у зарубіжних країнах, зокрема у Франції.

На процеси діяльності місцевих органів управління та їх демократизацію негативно впливає недостатність політичної волі керівництва країною щодо фіналізації адміністративної реформи, передачі реально підкріплених ресурсами владних повноважень територіальним громадам, щоб вони могли легше консолідувати ресурсне забезпечення і проводили дієве стратегічне планування свого соціально-економічного розвитку.

За експертними оцінками, в нашій державі спостерігаються різна швидкість провадження

секторальних реформ у сфері освіти, медицини та адміністрування. Цим процесам бракує синхронізації з процесом перерозподілу повноважень і ресурсів між центральними й регіональними органами управління та органами місцевого самоврядування [13, с. 101].

Це є об'єктивним фактором, що призводить до обмеженості практичної спроможності громад. Окрім того, спостерігається надмірна централізованість багатьох господарських процесів (яка формується внаслідок і адміністративного регулювання, і монополізації економічної сфери приватним бізнесом). Ще однією причиною формування «ексклюзії спроможності» територіальних громад є небажання чи неможливість скористатися як доступними, так і альтернативними засобами, що розширюють ресурсну базу їх діяльності у секторальних вимірах.

Через ці причини в регіонах України сформувалася значна кількість неспроможних громад, які у 17 регіонах займають більшість площі території (рис. 1). У цих громадах мешкає більшість населення, що значно обмежує його можливості залучення до соціально-економічних процесів та отримання належних результатів від цих процесів.

ності місцевого розвитку. Виходячи з цієї ситуації можуть формуватися відповідно до концепції загальнодержавної політики регіонального розвитку. Тут можуть бути дві альтернативи: підтримувати території, які досягнули певних успіхів і можуть стати рушіями та «локомотивами» місцевого економічного розвитку, або концентруватися на виділенні дотаційних ресурсів слаборозвинутих територіям, які потребують цього більшою мірою, ніж території спроможних громад. Частка проблемних територій в Україні доволі велика і вони сильно відстають від середнього рівня розвитку по державі загалом.

Ще однією проблемою, яка потребує невідкладного вирішення, є доступ громад, а саме органів місцевого самоврядування, до позичкових ресурсів. Тут маємо не відпрацьованість процедури запозичень і, знову ж таки, обмеження в доступі. Нині позичковими ресурсами можуть скористатися лише міста за згодою органів місцевого самоврядування вищого щабля. Проблема потребує нормативно-правового й інституційного забезпечення – мають бути відповідні закони, які б унормовували діяльність таких фінансових утворень, як муніципальні банки та фонди.

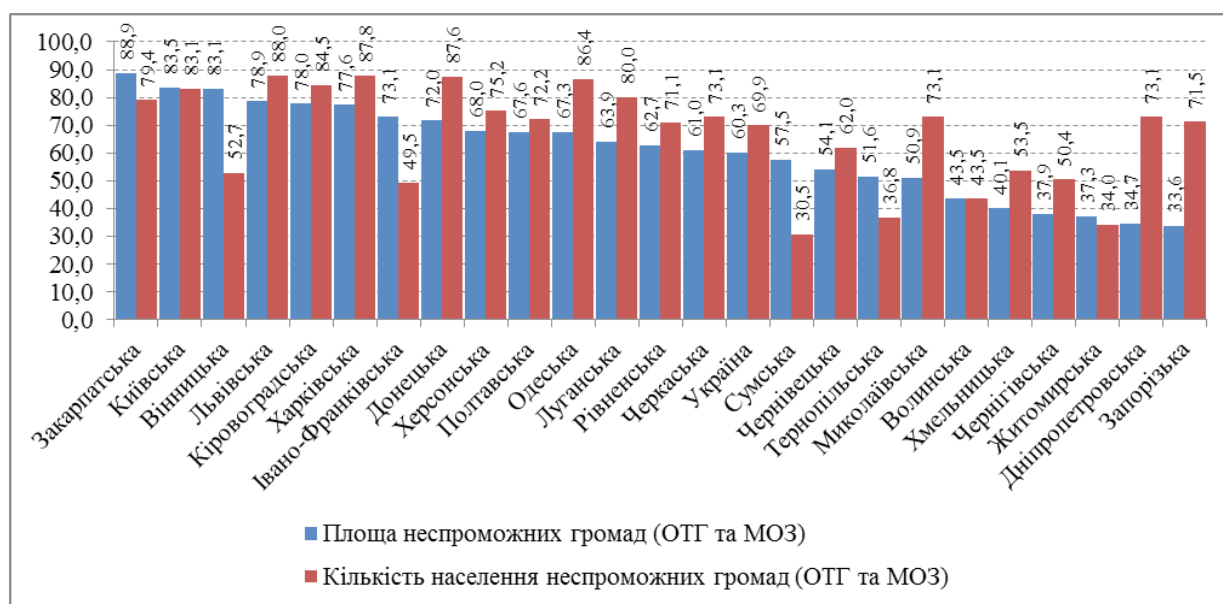


Рис. 1. Площа території та кількість населення неспроможних громад у загальних показниках області у 2020 р., %

Джерело: [14]

Унаслідок низької інституційної спроможності та недостатньої фінансової забезпеченості місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування спостерігається зниження економічної активності громадян, недостатнє їх залучення до процесів економічного розвитку на місцях, що унеможлиблює зниження рівня соціальної диференціації та диспропорцій-

Важливим інструментом подолання передумов формування ексклюзивності регулювання процесів децентралізації є усунення диспропорцій через надання субвенцій із державного бюджету. Впродовж останніх понад п'яти років із держбюджету низці місцевих бюджетів виділено майже 20 млрд грн (рис. 2).

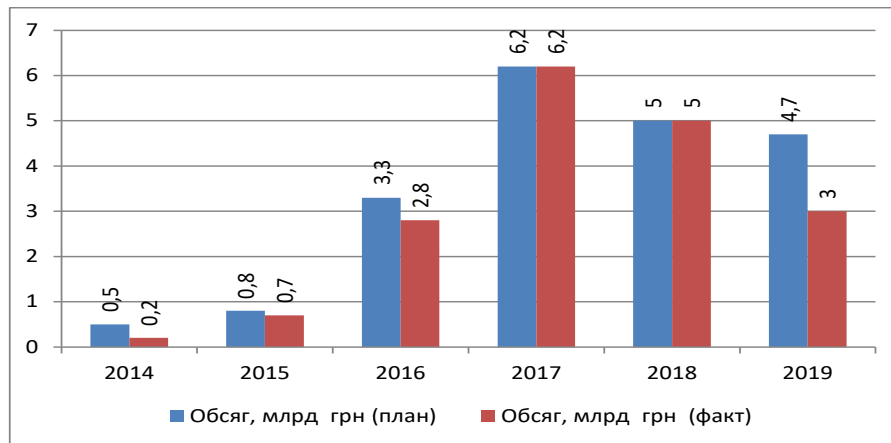


Рис. 2. Обсяги субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій України у 2014–2019 рр.

Джерело: [14]

Ці бюджетні субвенційні ресурси спрямовувались і на соціально-економічний розвиток територій громад, і на реалізацію невідкладних заходів по боротьбі з пандемією COVID-19. Також кошти, як і завжди, витрачалися на будівництво нових і ремонт наявних шкіл, будівель закладів охорони здоров'я, розвиток дозвілєвої та спортивної інфраструктури.

Система розподілу субвенцій в Україні не позбавлена проблем і недоліків, зокрема тут спостерігається:

- непрозорість розподілу коштів спричинена політизацією цього процесу, адже заявниками коштів є народні депутати й обласні державні адміністрації, які можуть проявляти сильну заангажованість і виділяти ресурси тільки «лояльним» інституціям;

- відсутність системи моніторингу і дієвого контролю результативності використання коштів субвенцій;

- перманентні зміни процедур виділення коштів та невідповідні критерії розподілення субвенційного бюджетного ресурсу між регіонами; відсутність механізмів, які би забезпечували процес співфінансування місцевих проєктів за рахунок органів місцевого самоврядування.

Окреслимо ширші межі проблемного поля і наведемо перелік виділених експертами проблем розвитку територіальних громад в умовах децентралізації, які спричиняють виникнення ексклюзивності процесів її регулювання, на основі чого визначатимемо можливий перелік детермінант із їх нівелювання. Отже, проблемами, що спричиняють формування ексклюзивії регулювання децентралізації, є:

- надмірна централізованість політики регулювання децентралізації;

- обмеженість практичної, зокрема фінансової, спроможності громад;

- прояви «колізії» повноважень;

- брак управлінської компетентності;

- формальність вибору стратегічних пріоритетів розвитку територіальних громад;

- брак довіри між територіальними громадами, а також територіальними громадами та інституціями їх управління;

- інерційність територіального мислення та патерналістичний світогляд громадян, територіальна автаркія громад;

- відкрита чи прихована внутрішня конфліктність громад;

- надмірний тиск груп інтересів на підприємців громад;

- обмеження можливостей використання інституту власності;

- формування «локального олігархату»;

- низький рівень впливу громадянського суспільства на органи місцевого самоврядування [12, с. 40–43].

Отже, як бачимо, є значна кількість проявів ексклюзивії регулювання процесів децентралізації, що становлять загрозу безпековій сфері держави та регіонів, для мінімізації дії яких потрібно формувати відповідну систему впливових чинників (детермінант).

3. Принципи та безпекові детермінанти подолання ексклюзивності регулювання децентралізації

Результати проведеного аналізу вказують на існування реальної загрози, оскільки на субрегіональному рівні в Україні сформується модель не інклюзивного, а ексклюзивного розвитку, яка призводитиме до соціально-економічного регресу, спонукатиме подальше виникнення негативних тенденцій у системі регулювання

процесами децентралізації влади та сприятиме формуванню в державі значної кількості депресивних територій.

Система безпекових детермінант протидії цим процесам має формуватися на основі дотримання національних інтересів, відповідати напрямам реалізації політики національної, економічної та етнополітичної безпеки України [3, с. 19–30, 128–145, 304–310; 4 с. 56–55, 75–76] і функціонувати на таких принципах:

- верховенства права та дотримання норм справедливості;
- свободи та гуманізму;
- демократизації та плюралізму;
- професійної компетентності та ділової етики;
- стабільності та інклюзивності розвитку;
- науковості й обґрунтованості.

Зазначимо, що вибір безпекових детермінант напрямів протидії ексклюзії регулювання процесів децентралізації є складною науковою і прикладною проблемою. Методи подолання ексклюзії регулювання процесів децентралізації на регіональному та субрегіональному рівнях мають формуватися на науковому фундаменті інклюзивної економіки як нового напрямку сучасних економічних досліджень [7]. Це передбачає формування та обґрунтування наукових положень безпекової концепції щодо вибору інструментарію протидії ексклюзивності регулювання процесів децентралізації влади в Україні. Коротко розглянемо основні її складові на субрегіональному рівні.

Метою цієї концепції є визначення безпекових детермінант і напрямів діяльності з протидії ексклюзії регулювання процесів децентралізації на субрегіональному рівні.

Цілями концепції є підвищення безпеки діяльності й інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства на місцях, а також підвищення прозорості діяльності інститутів місцевої влади та самоврядування.

Мета й цілі концепції конкретизуються у таких завданнях і напрямках діяльності, які, власне, і становлять комплекс безпекових детермінант протидії ексклюзії регулювання процесів децентралізації на субрегіональному рівні, а саме:

- обрання обґрунтованих пріоритетів розвитку та позбавлення обтяжливих активів;
- створення умов для поліпшення управлінської компетентності;
- узгодження регуляторних процедур і нормативно-правових актів;
- нарощення економічної та фінансової спроможності громад;

– формування системи реєстрації прав власності на нерухоме майно та землі територіальних громад;

– подолання інерційності мислення та патерналізму в колективній свідомості громад;

– формування у громадах дієвих інституцій громадянського суспільства;

– формування платформ для погодження інтересів мешканців громад, бізнесу та органів місцевого самоврядування;

– створення умов для активізації соціокультурної діяльності територіальних громад;

– удосконалення методики оцінювання прозорості влади на місцях;

– оцінка прозорості діяльності органів місцевого самоврядування та вироблення організаційно-управлінського інструментарію її підвищення.

Практична реалізація цих концептуальних положень має зумовити зміни і на регіональному рівні, і на рівні громад, адже ексклюзія – це деструктивна реакція системи регулювання процесів децентралізації на комплекс специфічних проблемних факторів та на ситуацію, що виникла загалом у державному регулюванні розвитку територій.

Висновки

Підсумовуючи викладене, можемо сформулювати висновки про те, що в процесі проведення децентралізації влади виникає комплекс проблем у регулюванні розвитку територіальних громад, який спричинений ексклюзією цього процесу, що проявляється в обмеженості практичної, зокрема фінансової, спроможності громад, відкритий чи прихований внутрішній конфліктності громад, обмеженні можливостей використання інституту власності через відсутність єдиної системи реєстрації прав власності, незначному впливі місцевих інституцій громадянського суспільства на органи самоврядування.

Для мінімізації впливу ексклюзії регулювання на процеси децентралізації на субрегіональному рівні необхідно сформулювати й обґрунтувати безпекову концепцію щодо вибору інструментарію протидії ексклюзивності регулювання процесів децентралізації влади в Україні, мета, цілі та завдання якої формуватимуть комплекс безпекових детермінант такої протидії.

Перспективними напрямками подальших наукових напрацювань досліджуваної у статті проблеми можуть бути розробка методичних підходів до оцінювання ексклюзивності регулювання процесів децентралізації влади на регіональному та субрегіональному рівнях, формування та обґрунтування концепції протидії ексклюзії регулювання регіонального розвитку України.

Список використаних джерел

1. Семак Б. Б., Барна М. Ю., Калицька М. А., Корчинський О. І. та ін. Соціально-економічні аспекти управління розвитком та безпекою економічної системи України / за ред. Б. Б. Семака. Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2020. 502 с.
2. Ревак І. О., Копитко М. І., Живко З. Б. та ін. Легалізація економіки в забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання та держави : колективна монографія / за ред. І. О. Ревак. Львів : Сполом, 2021. 240 с.
3. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
4. Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні : колективна монографія / за ред. Я. Я. Пушака та Я. С. Піцура. Львів : Ліга-Прес, 2017. 372 с.
5. Дуглас Норт, Джон Волліс, Баррі Вайнгест. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії / пер. з англ. Тарас Цимбалюк. Київ : Наш формат, 2017. 352 с.
6. Ернандо де Сото. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на заході і ніде більше. Київ : Наш формат, 2017. 332 с.
7. Балджи М. Д., Карпов В. А., Корольова Т. С. та ін. Інклюзивна економіка : теорія і практика : монографія / за ред. М. Д. Балджи. Київ : ФОП Гуляєва В. М., 2021. 367 с.
8. Бобух І., Герасімова О. Інклюзивні та екстрактивні інститути: Україна на перехресті структурних змін. *Економіст*. 2019. № 4. С. 26–34.
9. Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація : практичний посібник. Київ : Софія, 2012. 120 с.
10. Ткачук А. Ф. Децентралізація для всіх: від загальної інформації до конкретних порад. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 52 с.
11. Сторонянська І. З., Возняк Г. В., Мельник М. І., Шульц С. Л. та ін. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / наук. ред. : В. С. Кравців, І. З. Сторонянська. Львів : ІРД НАН України ; ПП «Арал», 2020. 531 с.
12. Максимчук М. В. Сутність та ознаки політичної ексклюзії в управлінні суспільним розвитком. *Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів: сутність, прояви та загрози : наукове видання* / наук. ред. С. Л. Шульц. Львів : ІРД НАН України, 2020. С. 47–51.
13. Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наукова доповідь / наук. ред. Я. А. Жаліло. Київ : НІСД. 2020. 153 с.
14. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>

References

1. Semak, B. B., Barna, M. Yu., Kalytska, M. A., Korchynskyy, O. I. et al. (2020). *Sotsialno-ekonomichni aspekty upravlinnya rozvytkom ta bezpekoyu ekonomichnoyi systemy Ukrainy* [Socio-economic aspects of management of development and security of the economic system of Ukraine]. Lviv : Vydavnytstvo LTEU [in Ukr.].
2. Revak, I. O., Kopytko, M. I., Zhyvko, Z. B. et al. (2021). *Lehalizatsiya ekonomiky v zabezpechenni ekonomichnoyi bezpeky subyektiv hospodaryuvannya ta derzhavy* [Legalization of the economy in ensuring the economic security of economic entities and the state]. Lviv : Spolom [in Ukr.].
3. Kryshchanovych, M. F., Pushak, Y. Y., Fleychuk, M. I., & Franchuk, V. I. (2020). *Derzhavna polityka zabezpechennya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy: osnovni napryamky ta osoblyvosti zdiysnennya* [State policy of national security of Ukraine: main directions and features of implementation]. Lviv : Spolom [in Ukr.].
4. Pushak, Y. Y., & Pitsura, Y. S. (2017). *Aktualni problemy zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky v Ukraini* [Current issues of economic security in Ukraine]. Lviv : Liha-Pres [in Ukr.].
5. Douglas, Nort, Dzhon, Vollis, & Barri, Vaynhest. (2017). *Nasylstvo ta suspilni poryadky. Osnovni chynnyky, yaki vplynuly na khid istoriyi* [Violence and public order. The main factors that influenced the course of history]. Kyiv : Nash format [in Ukr.].
6. Ernando de Soto (2017). *Zahadka kapitalu. Chomu kapitalizm peremahaye na zakhody i nide bilshe* [The mystery of capital. Why capitalism wins in the west and nowhere else]. Kyiv : Nash format [in Ukr.].
7. Baldzhy, M. D., Karpov, V. A., Korolova, T. S. et al. (2021). *Inklyuzyvna ekonomika : teoriya i praktyka* [Inclusive economy: theory and practice]. Kyiv : FOP Hulyayeva V. M. [in Ukr.].

8. Bobukh, I., & Herasimova, O. (2019). Inklyuzyvni ta ekstraktyvni instytuty: Ukrayina na perekhresti strukturnykh zmin [Inclusive and extractive institutions: Ukraine at the crossroads of structural change]. *Ekonomist*, 4, 26–34 [in Ukr.].
9. Tkachuk, A. F. (2012). Mistseve samovryaduvannya ta detsentralizatsiya [Local self-government and decentralization]. Kyiv : Sofiya [in Ukr.].
10. Tkachuk, A. F. (2016). Detsentralizatsiya dlya vsikh : vid zahalnoyi informatsiyi do konkretnykh rayoniv [Decentralization for all: from general information to specific advice]. Kyiv : IKTS «Pravovyy status» [in Ukr.].
11. Storonyanska, I. Z., Voznyak, H. V., Melnyk, M. I., Shults, S. L. ta in. (2020). Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsiyi : ryzyky ta mekhanizmy rozvytku [Territorial communities in the conditions of decentralization: risks and mechanisms of development]. Lviv : IRD NAN Ukrayiny ; PP «Aral» [in Ukr.].
12. Maksymchuk, M. V. (2020). Sutnist ta oznaky politychnoyi eksklyuziyi v upravlinni suspilnym rozvytkom. Eksklyuzyvnist rehulyuvannya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv : sutnist, proyav ta zahrozy [The essence and signs of political exclusion in the management of social development]. Lviv : IRD NAN Ukrayiny. [in Ukr.].
13. Shevchenko, O. V., Romanova, V. V., Zhalilo, Ya. A. ta in. (2020). Detsentralizatsiya i formuvannya polityky rehionalnoho rozvytku v Ukrayini : naukova dopovid [Decentralization and policy development of regional development in Ukraine: a scientific report]. Kyiv : NISD [in Ukr.].
14. Monitorynh protsesu detsentralizatsiyi vladly ta reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya [Monitoring the process of decentralization of power and reform of local self-government]. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring> [in Ukr.].

Стаття: надійшла до редакції 16.10.2021

прийнята до друку 20.11.2021

The article: is received 16.10.2021

is accepted 20.11.2021